

eene zeer beperkte toepassing verwacht, blijft in den langen duur der afknelling met het oog op de vrij langdurige aanwezigheid eener afgesnoerde en spoedig afgestorvene weefselmassa bijv. in de regio pectoralis een groot gevaar voor pyaemische infectie zien en beweert dat dat gevaar door de afsnoering in twee tempo's nog zelfs aanmerkelijk verhoogd wordt. Met het oog op de prioriteit der toepassing van DITTEL's methode, welke door Dr. SILVESTRI reeds in 1862 in Italië zoude gevolgd zijn, wil DITTEL voor zich alleen de eer harer stelselmatige invoering in de praktijk gehandhaafd zien.

Dr. J. HANLO.

BOEK AANKONDIGING.

Het bouwen van arbeiderswoningen, door Dr. s. STRATINGH TRESLING. Verhandeling met goud bekroond door en uitgegeven van wege de *Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid*. Haarlem, DE ERVEN LOOSJES. Met atlas, waarin 27 platen.

De geneeskundige onzer dagen, die zijne roeping goed begrijpt, mag tegenover de sociale kwestie niet alleen niet onverschillig blijven, maar moet, voor de eer zijner wetenschap, in het belang der menschheid, daaraan levendig deel nemen.

Het verschaffen van eene gezonde woning aan de zoogenaamde arbeidende klassen bekleedt thans een voorname plaats in dat gewigtige vraagstuk van den dag. Wij allen weten welk een gewigtige oorzaak van ziekte en lichamelijke ellende eene ongezonde woning voor den mensch in het algemeen en voor het behoeftig individu in het bijzonder is, hoe aanzienlijk het aantal lijdens daar gewoonlijk is, hoe groot de sterfte vooral van hen is, die daar hunne ontwikkeling moeten erlangen, de kinderen. Wij weten dat bij het heerschen van epidemieën daar inzonderheid de offers worden gemaakt. En de geneesheer, die ook in zoogenaamde gezonde dagen de bewoners dier verblijven bezoekt, zal daar vaak eene ellende aantreffen, die den geest verstompt, de zeden bederft. Gezondheid, in hare uitgebreide beteekenis, zal hij daar zelden aantreffen.

Dat alles kan een slechte woning veroorzaken. Zij kan het ijzer sterke ligchaam, het zedelijk-reine gemoed in een poel van jammeren dompelen, alle levensvreugde en aardsch geluk verstoren en ten gronde rigten.

Is het wonder dat onze tijd dan ook zoo veel gewigt aan een goede, gezonde woning hecht? Is het wonder dat de moderne philanthropie niet enkel aan doelmatige gestichten tot opvoeding van weezen, tot verzorging van oude lieden, tot verpleging van zieken hare aandacht schenkt, maar ook hare zorgen wijdt aan de verschaffing van goede en gezonde woningen voor den man uit het volk, den man die van den dag leeft? Is het wonder dat menig onzer zich opgewekt gevoelt, door woord en daad het zijne toe te brengen, om die ware weldaad allerwege te verspreiden, het denkbeeld bij alle welgezinden post te doen vatten, dat zulk een daad een werk van ware humaniteit is?

Met zelfvoldoening mogen wij wijzen op die edele mannen uit onzen stand, die kosten, moeiten noch tijd te veel achten om een deel van hun leven aan die nobele taak te wijden, de medicina preventiva in hare edelste beteekenis in toepassing te brengen. Hoe velen onzer hebben zodoende niet tal van menschenlevens behouden, welvaart en geluk om zich heen verspreid? Zullen wij enkele van de edelste onder die edelen met name noemen? Wij zouden vreezen hun edel gemoed te kwetsen, hun

onbaatzuchtig handelen verdacht te maken. Geen eigenwaan, voorliefde voor een stand, waaruit die edele mannen zijn voortgekomen, bestuurt mijn pen, noopt mij tot schrijven; ik wil niet den loftrompet steken over een daad van echte humaniteit van een onzer, maar een woord van ongeveinsde hulde zeggen over den wetenschappelijken arbeid van een onzer jongeren. Het is de schrijver van het boek, welks titel ik aan het hoofd van dit opstel heb geplaatst. Hij heeft getoond dat men niet in het woelige leven van een volkrijke stad behoeft te verkeeren, niet in een centrum van wetenschap zijn verblijf te houden, om de wetenschap lief te hebben en die dienstbaar te maken aan de belangen der maatschappij. Hij heeft met ongemeen talent en zeldzame volharding in de eenzaamheid van zijn woonplaats, in het bijna onbekende Havelte, een reuzenarbeid volbragt, een werk, dat het nijvere, maar behoeftige deel der menschheid ten goede zal komen, dat in zijne toepassing duizenden bij duizenden menschenlevens zal redden, heinde en verre geluk en zegen zal teweegbrengen. Neen, laat ik zeggen: dat, in zoo verre het toegepast is, zoo veel levens heeft gered, zoo veel geluk heeft teweeggebracht.

Een dergelijke arbeid wordt niet gemakkelijk ondernomen; hoogst zelden dat een geneeskundige zich er aan waagt, en als hij het doet is de kans van welslagen voor hem, even als voor een ander, hoe ernstig zij hunne taak ook opvatten, hoe volhardend zij die voortzetten, zeer gering.

Mogen wij het dan met stilzwijgen voorbijgaan, als we zulk een welgeslaagd werk onder de oogen krijgen, als wij het groote nut ook voor onzen stand er van inzien en als wij de overtuiging koesteren, dat het onopgemerkt voor velen onzer blijven zal?

Wij wenschen er daarom de aandacht op te vestigen; niets meer en niets minder. Tot eene beoordeeling er van vind ik mij hier niet geroepen. Daarvoor beweegt het zich dan ook regtstreeks te weinig op hygieinisch gebied, daarvoor is het minder ingerigt, en, laat ik het ronduit ook bekennen, daartoe voel ik mij niet in alle opzigten in staat. Ik kan het slechts waarderen.

En om nu mijne kunstgenooten tot de kennismaking er mede op te wekken zal ik hier een kort resumé van den inhoud geven.

De Verhandeling is geschreven naar aanleiding van de vraag door de *Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid* uitgeschreven: „Wat is tot heden in Nederland gedaan voor de verbetering van arbeiders- en handwerkerswoningen en in hoe verre verdienen de verschillende beginselen, in het buitenland toegepast, bij ons navolging?”

De schrijver heeft, overeenkomstig het tweeledige dezer vraag, zijn antwoord in een geschiedkundig en een vergelijkend overzicht verdeeld.

Na, in een 72tal bladzijden, een historisch overzicht te hebben gegeven van hetgeen er tot het tijdstip van de voltooiing van zijn arbeid in Nederland voor arbeiderswoningen is gedaan, treedt hij in een vergelijkend onderzoek van hetgeen in het buitenland in dit opzigt is verrigt en met welke gevolgen. Dat gedeelte vooral is hoogst belangwekkend en draagt de blijken van den grooten ernst, het scherpzinnig oordeel en de onpartijdige wijze van behandeling. Uit den rijken voorraad van bouwstoffen in schier alle deelen van het beschaafde Europa voorhanden, heeft hij eene oordeelkundige keus gedaan en zich slechts tot de mededeeling van de voortreffelijkste voorbeelden bepaald. Hij heeft zich daarbij beijverd zich zorgvuldig te onthouden van beschouwingen en overwegingen, die niet voor den samenhang bij de beantwoording volstrekt noodig schenen, gedachtig aan het bekende „a few facts are worth a bushel of theory”. Maar hoe streng hij aan dat voornemen is getrouw gebleven, hoe sober hij in beschouwingen en overwegingen is geweest, waar hij ze ons ten beste geeft, daar staan ze op haar plaats, daar munten zij door heldere opvatting, juiste en on-

partijdige beoordeeling, klare voorstelling uit. Om ons slechts tot ons gebied, het hygieinische, te bepalen, behoeven we slechts er op te wijzen hoe overal in de beschrijving van den bouw, de zamenstelling en inrigting der woningen, harer onderdeelen en der materialen waaruit ze zijn vervaardigd, de gebreken en voordeelen van een hygieinisch standpunt worden in het licht gesteld, met een eenvoud van voorstelling en aangename afwisseling, die duidelijk aantonen dat de schrijver zijn onderwerp meester is. Wat tal van belangrijke opmerkingen maakt hij bij de beoordeeling van de verschillende methoden van ventilatie, die hier en daar zijn aanbevolen en aangevend. Dan weder onderwerpt hij aan een kritisch onderzoek de eenvoudigste, doelmatigste en minst kostbare verwarmingsmiddelen. Of met het oog van een kenner beoordeelt hij de beste bouwmaterialen en toetst die aan de eischen die de hygieine er voor stelt.

Regt bevattelijk en van kritisch talent getuigend is zijne uiteenzetting van de voor- en nadeelen aan de beide hoofdvormen eigen, die bij den bouw van arbeiderswoningen gevolgd worden: het kazerne- of cottage-stelsel. Zeer goed doet hij uitkomen de vereischten van en de verschillen in den bouw dezer woningen met betrekking tot klimaat en behoeften. Naast de voorbeelden van nederigen aard, door de kleine bouwverenigingen der landelijke bevolking van Engeland, Frankrijk en Duitschland geleverd, maakt hij ons bekend met die grootsche stichtingen, gansche arbeidersdorpen en koloniën, waarvan de Arbeiderskolonie van STAUB en C^o. te Kuchen en de Familistère van GODIN-LEMAIRE te Guise de treffendste voorbeelden kunnen genoemd worden. Daar wordt door de mildheid en het verstand van den fabriekeigenaar alles aangetroffen wat tot bevordering van de gezondheid en het levensgeluk der bevolking kan strekken. Hier vindt men modellen van stedenbouw, voor den hygieinist van het meeste belang.

Een en ander wordt door goed uitgevoerde steendrukken verduidelijkt.

De schrijver heeft blijkbaar geen moeite ontzien om zijn arbeid consciensieus en naar eisch te volbrengen. Waar hij in onzekerheid verkeerde om een oordeel te vellen over een feit in het een of ander boek of document medegedeeld, daar heeft hij, hetzij door eigen onderzoek, hetzij door inlichtingen van onpartijdige deskundigen, zich zekerheid trachten te verschaffen omtrent den waren toestand. En eerst na rijp overwegen spreekt hij een oordeel uit, dat van evenveel bescheidenheid als zaakkennis getuigt. In a few words geeft hij a bushel of facts. En die feiten laat hij voor hem zelve spreken. En ze zijn voor den opmerkzamen en denkenden lezer welsprekend genoeg. Zonder in tal van cijfers uit te weiden over de gunstige gevolgen voor de bewoners van die verbeterde woningen laat hij vooral den geneeskundigen lezer uit de door hem aangehaalde voorbeelden en de gedurige vergelijking tusschen het goede en minder goede zelf het besluit trekken omtrent de waarde van het aangevoerde en de vermoedelijke gevolgen die deze of gene wijze van behuizing op de bewoners uitoefent. De geheele inhoud van het boek toont ons op regt aanschouwelijke wijze hoe innig economie en hygieine met elkaar verbonden zijn, hoe naauw gezondheid naar het ligchaam met reinheid van zeden zamenhangt, hoe de Staat alleen door krachtvolle en deugdzaame burgers gediend kan worden, wat, eindelijk, het verschaffen van een goede en gezonde woning tot dat alles kan toebrengen.

De schrijver ontvange met onze hulde tevens onzen dank voor het voortreffelijke werk, waarmede hij onze litteratnur heeft verrijkt.

Moge ik door deze aankondiging eenigszins hebben medegewerkt om zijn boek wat meer onder de oogen van het medisch publiek te brengen, dan kan de schrijver verzekerd zijn, dat zijn wensch en den mijnen vervuld zal worden: het zal onze arbeidende klassen ten zegen zijn.